

Els goigs i el seu espai a la col·lecció local

**M. Antònia Bisbal i Sendra, M. Teresa Miret i Solé,
Conxa Moncunill i Vidal**

RESUM: *Es defineix què són els goigs i els elements habituals que en formen part. Es destaca la seva importància dins la col·lecció local de les biblioteques i la manera d'ordenar-los i de conservar-los. Es presenta una proposta de fitxa descriptiva i se'n donen tres exemples. Se citen les col·leccions i arxius que cal consultar per tal de localitzar goigs i, finalment, es fa constar una bibliografia bàsica.*

INTRODUCCIÓ

Els goigs, sobretot els més antics, tot i referir-se a un àmbit geogràfic molt concret, difícilment es troben localitzats en una sola col·lecció. Durant uns anys hem estat recollint exemplars de goigs de la comarca de l'Anoia per tal de fer-ne un inventari i un estudi. Hem considerat goigs de l'Anoia tots aquells que estan dedicats a advocacions de llocs que, actualment, pertanyen a la comarca. És ben cert que hi ha devocions arrelades, que no respecten els límits geogràfics de l'estructura comarcal reconeguda avui d'una manera oficial, però calia establir uns criteris que són tan vàlids com uns altres. En total hem localitzat 794 exemplars de diferents edicions, sense comptar els tiratges diversos que s'han fet en algunes.

El treball, ja finalitzat però encara inèdit, ens va obligar a reflexionar sobre la manera de sistematitzar i organitzar la descripció dels goigs a l'hora de presentar-los en forma de bibliografia. Algunes de les conclusions a què vam arribar són les que presentem en aquest article, pensant que poden ser útils a altres persones que vulguin tractar aquest tipus de material, ja sigui per a col·leccionar goigs, recollir-los per a la col·lecció local de la biblioteca o fer-ne un inventari semblant al que hem fet nosaltres.

M. Antònia Bisbal i Sendra (Biblioteca Joan Serra i Constansó, Igualada),
M. Teresa Miret i Solé (Biblioteca de la Fundació "la Caixa", Igualada),
Conxa Moncunill i Vidal (Biblioteca de la Universitat Politècnica de Catalunya)
Article rebut el març de 1999

– El **gravat** o la imatge de l'advocació, que probablement ha estat un dels motius de la conservació dels goigs, ja que conferia un valor afegit al document de lletra impresa, en una època en què poca gent sabia llegir. Els gravats antics eren anònims i tradicionalment eren fets en boix.

– L'**ornament**, que es presenta en forma de dues composicions decoratives col·locades a cada costat de la imatge. Poden ser dos gerros amb flors, dos àngels, elements al·legòrics...

– L'**orla**, que envolta tot el full. N'hi ha de tan simples com una ratlla i d'altres de més treballades amb motius vegetals, tipogràfics o al·legòrics.

– El **text**, en columnes, perquè és una composició poètica per a ser cantada. Després de cada estrofa es repeteix la *tornada*, és a dir, els dos últims versos de l'*entrada* amb la qual s'inicien els goigs. Normalment, és a dues o tres columnes.

– El **corondell**, element decoratiu similar a l'orla que s'intercala entre les columnes de la composició. A vegades és una simple ratlla i molts goigs moderns el suprimeixen.

– La **partitura musical**, que no s'acostuma a incloure abans del segle XX.

– Una breu **oració** en llatí.

– Alguna **nota** sobre la devoció o les indulgències que es poden aconseguir.

– El **retall d'història**, propi ja dels goigs moderns, que sol anar al verso del full i signat.

ELS GOIGS, DOCUMENTS DE LA COL·LECCIÓ LOCAL

Els goigs, majoritàriament dedicats a imatges religioses concretes i localitzades en esglésies o ermites, aporten un seguit d'elements que els fan interessants dins el fons de la col·lecció local de les biblioteques.

Tal com s'ha comentat en el primer apartat, en els goigs hi ha vinculacions amb diversos aspectes de l'art i l'etnologia i, pensant directament en la col·lecció local, caldria destacar-ne tres conceptes:

Autoria. Tot i que els goigs més antics són anònims, a partir del segle XIX i sobretot del XX els poetes, compositors, il·lustradors i autors del retall d'història que han col·laborat en la seva confecció acostumen a signar els seus treballs i sovint són autors de la comarca on es venera l'advocació. Per això, formen part del patrimoni cultural local.

Etnografia. Pel que fa a l'aspecte etnològic, intrínsecament relacionat amb el religiós en les tradicions populars, els goigs documenten sobre les llegendes i els costums, els treballs i els gremis, les malalties i les epidèmies, alguns esdeveniments històrics, les festes, etc.

Impremta. L'aspecte gràfic és especialment interessant en l'àmbit de la història de la impremta comarcal perquè els impressors, que acostumen a ser de poblacions properes al lloc de veneració de la imatge invocada en els goigs, s'han esmerçat a fer d'aquests fulls unes petites obres d'art, tant en la distribució dels espais com en l'elecció de les orles, els papers i les tintes.

Per tal de poder datar els goigs, en els casos en què no ho estiguin, si porten el nom de l'impressor, es pot investigar els anys de funcionament del taller, l'adreça, etc. En cas que no hi figuri l'impressor, hi ha una sèrie de detalls tipogràfics que poden ajudar: l'estil dels ornaments (modernistes), el corondell (més ric en els goigs antics i gairebé inexistent en els moderns), la pressió de la planxa (molt marcada en el segle XVII), les orles sobre boix o tipogràfiques (a partir del segle XVIII), el color (propi dels goigs moderns), les pinzellades d'aquarel·la (a partir del segle XIX), etc.

L'ORDENACIÓ I LA CONSERVACIÓ DELS GOIGS A LES BIBLIOTEQUES

Els goigs es poden ordenar de maneres diverses, però la més habitual entre els col·leccionistes és la d'agrupar-los en tres apartats, en una estructura que hom anomena teològica, segons cantin lloances a Crist, a la Mare de Déu o als sants i santes. A més, cal incloure un darrer apartat sobre goigs humorístics o profans. Dins de cada advocació, s'agrupen pel lloc on es venera. En cas que hi hagi més d'una edició, s'ordenen cronològicament.

Goigs a Crist. Comprenen tots aquells fulls dedicats a la figura de Crist o a un aspecte de la seva vida. Es pot seguir el criteri de posar en primer lloc els de la Santíssima Trinitat, a continuació els que canten alguna etapa de la vida de Jesús (Nadal, Sagrada Família), després els dedicats a la imatge de Crist a la Creu, que són els més abundants, i finalment les altres advocacions divines (Salvador, Santíssim Sagrament, Sepulcre...).

Goigs a la Mare de Déu. La seva persona és cantada amb noms diferents: del Roser, de Gràcia, del Remei i d'altres que acostumen a portar, seguit del nom del lloc on es venera. Algunes vegades, només se cita el topònim: Mare de Déu Collbàs, de Sentfores, etc. En el cas dels goigs marians que no duen cap advocació concreta, s'ha optat per encapçalar-los per "Maria", el nom de la Mare de Déu.

Goigs a sants i santes. S'ordenen alfabèticament pel seu nom. Són els goigs on es troben més advocacions diferents.

Goigs profans i humorístics. Són documents amb les característiques físiques dels goigs però dedicats a persones concretes que no pertanyen al santoral. Uns dels més coneguts són els *Goigs a Sant Taló*, escrits per Jacint Verdagner.

Pel que fa al sistema de conservació en una biblioteca, tenint en compte que són fulls solts i per tant fràgils i fàcilment desordenables quan es consulten, aniria bé guardar-los un per un dins de sobres transparents i en àlbums d'anelles que permetin intercalar nous exemplars a mesura que la col·lecció augmenti. L'estructura que se seguiria en els àlbums és l'ordenació teològica que s'acaba de comentar.

DESCRIPCIÓ DELS GOIGS

Per a confeccionar un inventari que descrigui les edicions de goigs, la fitxa proposada consta de les parts següents: l'encapçalament, la descripció bibliogràfica, les notes i la reproducció de la primera estrofa.

Encapçalament

S'ha considerat una bona opció seguir el sistema tradicional d'encapçalar la descripció dels goigs segons el criteri, mencionat abans, anomenat teològic. Tenint en compte la importància dels topònims i de la localització geogràfica en els fons de col·lecció local, es pot complementar aquesta primera entrada amb el nom del lloc de l'advocació.

Així, el nom de l'advocació (Crist, Mare de Déu, sants i santes) aniria seguit de la població en la qual es venera.

Els goigs dedicats a més d'un sant, com "Cosme i Damià" o "Justí, Benet, Felicíssima i Tranquilina", entren pel primer nom citat i hi ha referències dels altres que remetent a l'entrada principal.

El nom de l'advocació es normalitza encara que en els goigs consti d'una altra manera, fet que passa sovint, sobretot en els més antics. Així, Càndia s'escriu Càndida; Mauro, Maure i Sanforas, Sentfores, tot fent-hi les referències necessàries.

Les poblacions de l'encapçalament correspondrien als municipis actuals de cada comarca. Tot i que en els goigs, a vegades hi consten topònims d'ermites, santuaris o llogarrets on es canten, s'hi hauria de fer constar el nom del municipi al qual pertanyen. Per exemple, el mas Jordà s'entraria per Jorba; la Guàrdia pel Bruc i Collbàs per Carme.

Descripció bibliogràfica

Les normes de catalogació internacionals ISBD permeten fer una descripció dels goigs, i la seva estructura és prou clara i versàtil per a adaptar-la a uns

documents tan especials i alhora permet concretar aspectes diversos a fi de singularitzar-ne cada exemplar.

De tota manera, en els goigs antics (molts similars entre si i sovint sense signar ni datar) hi ha el problema que moltes fitxes descriptives són exactament iguals quan en realitat descriuen goigs diferents. És per aquest motiu que cal desenvolupar la zona de notes.

Tal com proposen les normes ISBD, la descripció del document es basa en la informació que conté. Tot el que es pot arribar a saber però no hi consta es posa entre claudàtors ([]).

Cal destacar algunes particularitats de cada zona:

– **Zona del títol i menció de responsabilitat.** El títol acostuma a tenir una forma establerta que sol començar amb l'expressió *Goigs a llaor de...*, i va seguida del nom de l'advocació, del lloc on es canten i, esporàdicament, del dia de la festa.

S'aconsella citar tal com està en el document pel que fa a l'ortografia, en canvi, pel que fa a la tipografia, quan està tot en lletres majúscules, fet habitual, es transcriuen els noms propis en majúscules i els comuns en minúscules. Si hi ha distinció entre ambdós tipus de lletra, s'hauria de respectar l'ús de majúscules i minúscules, encara que no sigui correcte ortogràficament. Per exemple, se citaria *Sant* o *Parròquia* en majúscula si en els goigs està escrit d'aquesta manera.

Les mencions de responsabilitat inclouen els noms dels autors de la lletra, la música, les il·lustracions i el retall d'història, tot respectant la redacció original dels goigs. Sovint, però, aquestes persones no consten en el document i, per tant tampoc no consten en la fitxa. Si hi ha signatures amb inicials i es pot arribar a saber a qui corresponen, s'hi afegeix el nom sencer entre claudàtors.

– **Zona de l'edició.** S'hi fa constar el número de l'edició, si no és la primera, tot i que aquesta dada poques vegades està indicada en els goigs.

– **Zona de la publicació.** Per tal de possibilitar la identificació de cada un dels goigs, és important de fer-hi constar tant les dades d'edició com les d'impressió, ja que aquesta informació ajuda a singularitzar la publicació.

És interessant citar el nom del lloc, tal com apareix escrit en els goigs, afegint-hi el nom oficial del municipi, l'editor i l'any de la publicació seguit, entre parèntesis, de la ciutat i del taller on va ser imprès. El fet de reproduir textualment el topònim permet comprovar l'evolució d'alguns noms de lloc.

Moltes vegades es desconeixen algunes d'aquestes dades, els dos casos més habituals són:

– Que no consti específicament la població d'edició. Llavors, es podria considerar com a tal el topònim de l'advocació, pel caràcter marcadament local dels goigs.

– Que vagi sense datar. Si hi consta el nom de l'impressor és possible establir unes dates aproximades de publicació, que es farien constar entre claudàtors i amb un interrogant.

– **Zona de la descripció física.** En aquesta zona s'indiquen els fulls de què consta el document, les pàgines impreses (p.), si és il·lustrat (il.) i colorit (col.), i les mides en centímetres.

Habitualment, els goigs es presenten en forma de full solt, imprès per una sola cara si és antic i per dues si és modern. En la segona pàgina hi sol haver un retall d'història i s'hi pot trobar una justificació del tiratge o informació sobre el motiu de l'edició. A vegades, però, hi ha goigs de doble full amb dues, tres o totes quatre pàgines impreses; per això, és important indicar-hi no tan sols els fulls, sinó també les cares amb text o il·lustració.

La il·lustració acostuma a ser un gravat de l'advocació però també pot ser un dibuix al·legòric o de l'ermita i, esporàdicament, una fotografia.

Es considera que un goig és colorit quan està, en part o totalment, imprès en tinta que no sigui negra o quan hi ha algun element aquarellat.

Les mides que es donen en aquesta zona corresponen al document consultat, tot i que de la mateixa edició n'hi pot haver de guillotinat i per tant els diversos exemplars poden variar una mica.

– **Zona de la col·lecció.** Es fa constar, entre parèntesis, si els goigs pertanyen a una col·lecció o sèrie i el seu número d'ordre.

La col·lecció acostuma a trobar-se solament en els goigs més moderns, que estan editats per alguna associació o entitat. Llavors, solen tenir el mateix format i característiques similars i, a vegades, són reproduccions de goigs antics a les quals s'afegeix un retall d'història.

Notes

En les normes ISBD, la zona de notes forma part de la descripció, i es deixa llibertat als catalogadors per a fer-hi constar tots els aspectes que ajuden a identificar un document. En el cas dels goigs, permet afegir una sèrie de dades que contribueixen a diferenciar millor uns goigs d'uns altres que, amb la informació donada fins ara, semblarien iguals.

Les notes tenen una importància fonamental i, per tant, va bé destacar-les de la descripció principal a fi de fer una fitxa visualment més clara. S'ha decidit presentar-les en aquest ordre per a l'inventari:

- *Facsimil.* S'hi fa constar el peu d'impremta dels goigs originals.
- *Tintes.* S'hi indica els colors de tinta emprats, sempre que no sigui el negre.

- *Columnes.*
- *Corondell.*
- *Imatge.*
- *Ornament.*
- *Orla*
- *Partitura musical.*
- *Caixa tipogràfica.* S'expressa en mil·límetres.
- *Tiratge.* Es descriuen els goigs més complets en la fitxa i les variants en el tiratge.
- *Dipòsit legal.*

També s'aconsella indicar en aquesta zona si és una edició especial o commemorativa.

Reproducció de la primera estrofa

És convenient reproduir textualment la primera estrofa dels goigs o *entrada*, ja que a través d'aquesta part del text es poden detectar diferències entre exemplars.

Acostuma a tenir quatre versos i els dos últims són els que se solen repetir després de cada estrofa següent i s'anomenen *recobla* o *tornada*.

EXEMPLES DE FITXES DESCRIPTIVES PER A UN INVENTARI

Es reproduïxen, a continuació, tres exemples de fitxes de goigs prou diferents perquè serveixin de mostra.

Crist

la Llacuna

Goigs a la prodigiosa imatge de Jesucrist venerada en l'Església parroquial de Sant Pere de la Vila de Mager : Diòcesi de Barcelona / "Vilademàger i el Sant Crist": Ramon Llenas. – Igualada : Amics dels Goigs del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada, 1983 (Igualada : Gràfiques Anoia) – 1 full (2 p.) : il. col.; 24x17 cm. – (Goigs facsimilats de la comarca d'Anoia ; 29)

Facsimil d'una edició anterior, Mager [la Llacuna] : [s.n., 1916-1929?] (Barcelona : Foment de Pietat Catalana). – Imprès en tinta morada. – Text a dues columnes amb corondell. – Imatge de l'advocació ornada amb dues composicions amb motius tipogràfics. – Caixa: 210x128 mm.

*Puix d'un modo portentós,
us portà la Providència;
prodigueu vostra clemència
al devot que espera en Vós.*

Maria

Igualada

Goigs a llaor de la Puríssima Concepció : que es venera a la Basílica de Santa Maria d'Igualada / [lletre]: Antoni Malats ; musicats per Joan Cribillers ; [imatge]: Gemma Riba i Roca ; retall d'història: F.V.A. [Francesc Victori Aguilera]. – Igualada : Amics dels Goigs del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada, 1963 (Igualada : Pere Bas). – 2 fulls (4 p.) : il. col. ; 35x25 cm. – (Amics dels Goigs del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada ; 20) (Retaule Major de Santa Maria ; 1)

Imprès a cinc tintes: negra, blau cel, blau fosc, grisa i vermella. – Text a tres columnes. – Imatge de l'advocació ornada amb dos àngels; al recto del primer full, escut d'Igualada; al verso del segon full, fotografia del retaule de Santa Maria. – Orla amb motius tipogràfics. – Partitura musical. – Caixa: 309x221 mm. – Tiratge: 10 exemplars de col·laborador sobre cartolina fil, il·luminats a mà i numerats de l'1 al 60. 150 exemplars sobre cartolina offset i numerats de l'1 al 150. 800 exemplars sobre paper registre crem i numerats de l'1 al 800. – DL: B.2758-1964

*Puix crideu la juvenesa
d'Igualada amb gest suau:
Feu-nos àngels de puresa
sota vostre mantell blau.*

Ermengol, sant

els Prats de Rei

Goigs que se cantan en la capella dels glorios St. Armengol : Bisbe de Urgell, y Patró de Prats de rey : Bisbat de Vich, à 3. de Novembre. – Prats del Rey [els Prats de Rei] : [s.n., 1759-1764?] (Barcelona : Estampa dels Hereus de Joan Jolis Estamper). – 1 full (1 p.) : il. ; 30x20 cm.

Text a tres columnes amb corondell. – Imatge de l'advocació ornada amb dos gerros amb flors. – Orla amb motius tipogràfics. – Caixa: 270x177 mm.

*Puix sou del firmament sol
per tot home pecador;*

*Siau nostre Protector
gloriós Sant Armengol.*

COL·LECCIONS I ARXIU ON LOCALITZAR GOIGS

Fóra difícil, si es comencés ara, aconseguir una bona col·lecció de goigs en una biblioteca, ja que els pocs exemplars antics existents són pràcticament impossibles d'adquirir. De tota manera, sí que n'hi ha molts de localitzats i, gràcies a les tècniques de reproducció se'n poden obtenir còpies. Això fa necessari citar el lloc on es conserven els originals.

A continuació, se citen els principals centres on es poden trobar col·leccions de goigs d'arreu de Catalunya:

- Arxiu Gavín (Valldoreix. Sant Cugat del Vallès)
- Biblioteca de Catalunya (Barcelona)
- Biblioteca del Monestir de Montserrat
- Biblioteca dels Amics dels Goigs (Barcelona)
- Biblioteca Pública Episcopal del Seminari (Barcelona)
- Institut Municipal d'Història (Barcelona)

Una altra font d'informació important són els grups d'Amics dels Goigs de la població, si n'hi ha, i també els col·leccionistes particulars que, per la nostra experiència personal, col·laboren amb gran amabilitat mostrant i explicant el material que han recollit al llarg dels anys. Els afeccionats als goigs de cada comarca s'acostumen a conèixer, i l'un t'adreça a l'altre, de manera que no és tan complicat arribar a veure'n un bon nombre de col·leccions.

Això sí, fa falta força temps i paciència, perquè cada persona té els seus exemplars ordenats a la seva manera i cal passar molts fulls abans de trobar els goigs concrets que es busquen, en aquest cas els d'una comarca determinada.

Finalment, cal posar-se en contacte amb els rectors de totes les parròquies de la comarca per dues raons: consultar els exemplars antics que puguin tenir i sobretot perquè, a partir d'ara, facin arribar les edicions noves a la biblioteca.

BIBLIOGRAFIA BÀSICA

Hi ha molts articles i estudis sobre goigs, però la relació següent només en recull una selecció bàsica:

- Amades, Joan; Josep Colomines. *Els goigs*. Barcelona: Orbis, 1948. 2 vol.
- Baldelló, Francesc. *Cançoners populars religiosos de Catalunya: cent melodies de goigs*. Barcelona: Boileau Bernasconi, 1932.
- Batlle, Joan Baptista. *Los goigs a Catalunya: breus consideracions sobre son origen*. Barcelona: Altés, 1924.
- Batlle, Joan Baptista. *Los goigs a Catalunya en lo segle XVIII*. Barcelona: Tipografia Catòlica, 1925.
- Bisbal, M. Antònia; Miret, M. Teresa. "Les malalties i la fe popular a través dels goigs de la comarca d'Anoia". En: *Història de les ciències de la salut a l'Anoia*. Barcelona: Fundació Uriach, 1998. p. 67-110.
- Bisbal, M. Antònia; Miret, M. Teresa; Moncunill, Conxa. *Els goigs a la comarca de l'Anoia*. Igualada, 1998. 394 f. Inèdit.
- Borràs Vela, Josep Àngel. *Aproximació a la catalogació dels goigs*. Barcelona, 1991. 22 f. Inèdit.
- Briones, Margarita; Joan Santacreu. "Goigs i devoció popular". *L'Erol: revista cultural del Berguedà*. Núm. 23 (primavera 1988), p. 17-36.
- Catàleg bibliogràfic dels goigs editats per Torrell de Reus (1954-1966)*. Barcelona: Amics dels Goigs, 1967.
- Catàleg dels mil cent vuitanta goigs estampats per Ricard Vives i Sabaté a la ciutat de Vilanova i la Geltrú*. Vilanova i la Geltrú, 1983.
- Comas, Antoni. "Els goigs". En: *Història de la literatura catalana*. Barcelona: Ariel, 1964. Vol. 4, p. 213-248.
- "Dossier: [Els goigs]". *La Fura: informatiu de l'Alt i el Baix Penedès*. Núm. 784-785 (agost- set. 1997), p. 1-27.
- Fàbregas, Xavier. *Tradicions, mites i creences dels catalans*. Barcelona: Edicions 62, 1979.
- Els goigs, entre la devoció i la festa*, (abril 1998) Els Xulius [en línia] pàgina Web, URL <<http://www.ribes.org/galeria/goigs>>.
- Ribas Pontí, Francesc. *Com haurien de ser els goigs*. Tarragona: Gogistes Tarragonins, 1988.
- Torrell Eulàlia, Salvador. *Goigs de Reus*. Reus: Associació de Estudios Reusenses, 1974.